

Die diskoers tussen Job en Cloete struktureel-semanties beskou

Jan Buscop
Departement Afrikaans
Universiteit van Noordwes
MMABATHO
E-pos: buscopj@unw001.uniwest.ac.za

Abstract

A structural-semantic view of the discourse between Job and Cloete

*This article examines an aspect of the interaction between linguistics and literature. It is argued that the structural-semantic theory as developed by A.J. Greimas provides a useful approach in guiding the reader towards a realisation of a coherent whole in literary texts. Possibilities for the application and amplification as well as the usefulness in literature are examined, resulting in the identification of isotopies by means of which cohesion can be attained. In structural semantics an isotopy is the backbone of textual analysis – an isotopy being constituted by sememes, compelled by nuclear and textual semes, within the topos alignment of classemes. The Job-texts written by T.T. Cloete in the “transkripsie” and “perifrase” section of **Idiolek** are used as sample texts. The article attempts to indicate that structural semantics as theory, and especially its amplification as put forward in this article, is able to provide heuristic guidance in tracing the Job/Cloete discourse.*

1. Inleiding

In Suid-Afrika is ’n aantal dekades gelede navorsing gedoen oor die strukturele semantiek van Greimas met enkele kortverhaal- en poësietekste as toepassingsterrein. Hugo (1981) se seem-analise van die gedig “Slot” (Elisabeth Eybers) het tot ’n hewige debat gelei waarin die dekodering van die teks eerder as die teorie van die strukturele semantiek bevraagteken is (vgl. Britz, 1982; 1984; Conradie, 1982 en Van Zyl, 1983). Ook Engelbrecht (1983; 1986) en Senekal en Engelbrecht (1986:173) het bydraes tot die strukturele semantiek gemaak. Myns insiens sou ’n praktiese verruiming van só ’n linguistiese teorie daarin kon lê om dit binne digbundel- en oeuerverband te toets.

Die benadering wat Greimas volg, kan na 'n strukturalistiese metode van taalbeskrywing teruggevoer word. Scholes (1974:2) meen dat die strukturalisme die antwoord op die behoefte aan kohesie is. Die strukturele semantiek wil die kohesie wat daar in 'n teks bestaan, beskryf en probeer verklaar. Reinert (1999:18) meen dat die strukturele semantiek in staat is om "generic links" uit te wys. Dit bied dus veel meer as 'n eng strukturalistiese lesing van 'n teks: dit is veral konteks wat verreken word.

Strukturele semantiek is nie 'n teorie wat streng gerig is op die verstaan van tekste as sodanig nie. Eerder sou gesê kon word dat dit 'n teorie van analise en interpretasie is. Soos Louw (1970:557) aanvoer, is die gerigtheid op die woord 'n belangrike vertrekpunt, maar dan met meer klem as Louw op "primêre betekenis" as een sleutel tot analise en interpretasie. Greimas en Courtés (1982:272) vat die teorie van strukturele semantiek soos volg saam: "This new approach possesses a means to analyze explicit lexical units ... by decomposing them into smaller underlying units". Die "smaller underlying units" waarin woorde verdeel word, beteken 'n spesifisering van semantiese moontlikhede. Dit is die binding van hierdie "underlying units" wat kohesie in 'n teks tot gevolg het, en indien 'n leser die kohesie ervaar, het dit koherensie¹ tot gevolg. Koherensie is juis die spesifisering van semantiese moontlikhede. Sodanige benadering van 'n teks bied bepaald 'n praktiese leesstrategie vir die poësie. In dié lig gesien, kan die intratekstuele betekenis van 'n woord in die literêre teks nie in isolasie vasgestel word nie. À la De Saussure kom betekenis op grond van ooreenkomste en verskille tussen woorde tot stand. Kortom dan: betekenis is 'n relasiespel.

1.1 Greimas se strukturele semantiek

Omdat Greimas se struktureel-semantiese teksbenadering na 'n strukturalistiese vorm van taalbeskrywing teruggevoer kan word, gaan dit in die uitvoering primêr om die gedagte dat die literêre teks se struktuur ontdek moet word deur die leser. Die realisering van woord- en teksbetekenis word struktureel bepaal, maar met die kwalifisering dat die leser die kohesie tot koherensie moet ervaar. Greimas bestudeer spesifiek die semantiese interaksie tussen elemente wat kohesie bewerkstellig op grond van herhaling. Herhaling vorm die basis vir 'n struktureel-semantiese teksanalise. Die semantiese interaksie – eintlik 'n sintagmatiese en paradigmatische deurkruising – kry veral beslag in die

---

1 Sien Beukes (1989:18-21) vir 'n uitgebreide bespreking van die graduele verskil tussen "kohesie" en "koherensie".

sintaksis. Die sintaksis illustreer duidelik hoe woord- en teksbetekenis tot stand kom. Greimas sien betekenis nie as 'n ondeelbare geheel nie – betekenis word uit 'n aantal onderskeidende kenmerke opgebou. Dié onderskeidende kenmerke – dit is betekenis in sy mees elementêre vorm – word deur Greimas (1983:23-26) *seme* genoem. Seme is onderskeidende kenmerke van betekenis; dit is 'n semantiese merker wat aan 'n leksikale item toegevoeg word met die doel om enige sistematiese verbande tussen hierdie item en die res van die woordeskat van 'n taal te reflekteer. Volgens Greimas en Courtés (1982:278) moet die volgende by die definiëring van 'n seem in gedagte gehou word:

The seme is not an autonomous, atomistic element; it exists only because of the differential gap that opposes it to other semes. In other words, the nature of semes is purely relational and never substantial, and the seme cannot be defined as the end-term of the relation that one sets up and/or grasps with at least one other term of the same relational network.

Adriaens (1978:10) omskryf 'n *lekseem* as “het lemma in het woordenboek dat verschillende contextuele betekenisonderskeidinge dekt” en Du Plooy (1993:467) verwys na “die gedefinieerde betekenis in die woordeboek”. Albei omskrywings is ontoereikend omdat ál die betekenisonderskeidinge van 'n lekseem nie noodwendig in woordeboeke opgeteken is nie. Die teks en konteks bepaal die spesifieke betekenisonderskeiding van 'n lekseem. 'n Lekseem is die ekstratekstuele betekenisgeheel van alle moontlike betekenisonderskeidinge van 'n woord. Die spesifieke intratekstuele betekenismanifestasie van 'n lekseem word deur Greimas (1983:48-50) 'n *semeem* genoem. Seme wat 'n konstante betekenskern vorm, noem Greimas (1983:135-136) *nukleêre seme*. 'n Nukleêre seem vorm die kern van 'n semeem. Die begrip nukleêre seem kan veral in oevrekonteks gebruik word deur te verwys na woorde met 'n konstante betekenskern. Dié kwessie sal later verder toegelig word. Benewens 'n nukleêre seem bevat 'n semeem betekenselemente wat wissel na gelang van die kontekstuele omgewing. Hierdie seme word deur Greimas (1983:55-57) *kontekstuele seme* genoem. Indien kontekstuele seme herhalend in literêre tekste aangetref word, noem Greimas (1983:58-59) dit *klasseme*. Aangesien klasseme herhaling impliseer (vgl. Greimas & Courtés, 1982:29-30 & Engelbrecht, 1986:139), word die binding van sememe deur klasseme bepaal. Dit is vir teksanalise van die grootste belang. Die kombinasie van sememe bepaal die semantiese kohesie van 'n literêre teks, maar word deur klasseme gerig.

Die semantiese binding van 'n teks word deur Greimas (1983:78-81) 'n *isotopie* genoem. Alhoewel 'n isotopie op die beginsel van ooreenkoms

en verskil tot stand kom, meen Greimas en Courtés (1982:163) dat dit primêr bestem is om herhaling van klasseme op die sintagma aan te toon. Dié mening word deur Adriaens (1978:11) verruim:

Die regel geldt niet alleen op het niveau van syntagma of zin, maar kan ook uitgebreid worden tot de macrostructurele organisatie van een tekst: het is op basis van de herhaling van eenzelfde classeem (of geordende classematiese struktuur) dat een reeks discontinue sememen in die discoursiewe ontwikkeling tot een sahangende tekststruktuur gevormd worden. Een dergelyk homogeen en coherent betekenisgeheel noemt Greimas isotopie.

1.2 Die totstandkoming van woord- en teksbetekenis

Aansluitend hierby beweer Cloete (1982:27) dat wat die gedig sê, dit nie net deur die woordbetekenis binne sy (onmiddellike) sintaktiese verband sê nie, maar in die totale verband van die gedig. Ook dan, sou 'n mens kon sê, oeuvre. Die sintagma is die minimale konteks wat nodig is vir die daarstelling van 'n isotopie. Nieteenstaande die feit dat die sintagma die voedingsbodem vir 'n isotopie is, kry 'n isotopie eers gestalte as dit paradigmatisies manifesteer.

Cloete (1984:35) noem dat woordbetekenis in 'n literêre teks primêr konstituerend is, maar dat woordbetekenis maar een kommunikatiewe element onder talle ander in die literêre teks is. Woordbetekenis staan in 'n organiese verhouding tot alle elemente (insluitend die niesemantiese) van die hele teks. Ook Adriaens (1978:8) is dié mening toegedaan: "Ritmiese, foniese, syntaktiese patronen kunnen bijdragen tot een versterkte actualisering van een bepaalde semantiese organisatie". Aangesien elke leksikale item se relasiemoontlikhede met ander leksikale items in die sintaksis reliëf kry, illustreer die sintaksis hoe woord- en teksbetekenis met mekaar geïntegreer is. Alhoewel Greimas, volgens Eco (1984:189) en Schleifer (1987:76), 'n isotopie definieer as 'n gekompliseerde versameling semantiese kategorieë, wat 'n eenvormige interpretasie van 'n teks moontlik maak, erken Greimas later die kardinale rol wat die sintaksis by die verwesenliking van die kohesiewe betekenisgeheel speel:

We distinguish between the ... syntactic isotopy ... with the recurrence of categories pertaining to it, and the semantic isotopy, which makes possible a uniform reading of the discourse as it results from the partial readings of the utterances making it up and from the resolution of their ambiguities which is guided by the search for a single reading (Greimas & Courtés, 1982:164).

Sintaksis vorm die basis vir semantiese isotopiesings, en is onderliggend aan ál die elemente wat deel van die literêre teks uitmaak. Die probleem wat ontstaan, is dat Greimas betekenis as 'n geïsoleerde entiteit bestudeer. Greimas erken slegs die semantiek, wat in die sintaksis ingebed is, as 'n fundamenteel literêre manifestasievorm. Die totstandkoming van 'n isotopie slegs op semantiese tekstuele vlak is beperkend. Volgens Eco (1979:42) kan isotopieë op alle teksniveaus vasgestel word. Van Gorp *et al.* (1991:397) onderskei onder andere grafiese, foniese, morfologiese, sintaktiese en semantiese teksniveaus. Dit hou in dat grafiese, ritmiese, foniese, morfologiese, sintaktiese en semantiese isotopieë onderskei kan word.

'n Verhoudingspel tussen woorde op die sintagma en die paradigma, maar ook intergedigtelik, én wat alle teksniveaus aktiveer, is 'n basiese vereiste vir die daarstelling van 'n isotopie.

Binne die strukturele semantiek is 'n isotopie die ruggraat van 'n teksanalise, gekonstitueer deur sememe, onder dwang van nukleêre en kontekstuele seme, en binne die toposgerigtheid van klasseme.

2. 'n Struktureel-semantiese lesing van enkele Job-gedigte

In hierdie artikel word slegs “III Job 4:10, 11” (*Idiolek:59*)², “V Job 5:23; 6:6” (*Idiolek:61*), “II Ps. 24:1; Job 7:19, 20” (*Idiolek:58*), “IV Job 13:28; 14:7 e.v.” (*Idiolek:60*) en “IV Job 26:14” (*Idiolek:74*) as eksemplaartekste gebruik.

2.1 “III Job 4:10, 11”

Die gedig begin met 'n agenslose passiefkonstruksie: “die leeu se tande word uitgebreek”. In 'n passief word die aktiewe onderwerp gedemoveer en die aktiewe voorwerp gepromoveer. Sodoende is die genitiefkonstruksie “die leeu se tande” gereleveer; dit vorm die topiek en word verder uitgehef omdat dit nie die handeling uitvoer nie. Die doener is afwesig. Volgens Jespersen (1924:167-168) is die doener voor die hand liggend en kan dit in die teks agterhaal word. Dit hou in dat 'n agenslose passiefkonstruksie sintakties isotopievormend is. Die kontekstuele seemwaarde van die omskrywingswerkwoord “word” is inchoatief. 'n Inchoatiewe werkwoord dui die begin van 'n handeling en 'n verandering in toestand aan: die tande van die leeu word uitgebreek. Hierdie handelingswerkwoord beeld 'n kortstondige gebeure uit, maar met duratiewe en ramspoedige gevolge: “sy kleintjies kom om”. Dat “die

2 Vir *Idiolek*, kyk Cloete (1986).

leeu” die diskoerstopiek vorm, word deur die anaforiese verbande, wat ’n sintaktiese isotopie tot gevolg het, ondersteun:

die leeu se tande word uitgebreek
sy pote en naels laat *hom* in die steek
sy kleintjies kom om
en (*hy* – ellips van die anafoor)
raak verstrooi

In “Job se lyftaal” (*Idiolek*:117) neem die semeem “tande” die betekeniswaarde aan van *niks oorhou nie*, en dit word “aan die lyf beleef beskryf”. Dié kontekstuele seemwaarde is ook hier van toepassing, en die intergedigtelike semantiese isotopie tussen die sememe “tande” in “III Job 4:10, 11” en “Job se lyftaal” maak van die kontekstuele seem *niks oorhou nie* ’n klasseem. Volgens De Vries (1981:301 & 470) kan die lekseme *leeu* en *tande* onderskeidelik met satan (en sy volgelinge) en wrede, primitiewe wapens geassosieer word. Iets daarvan moes Dawid – soos Job by die aanhoor van Elifas se betoog in *Job 4:1-11*³, en die spreker in die gedig “III Job 4:10, 11” – in *Psalms 57:5* ervaar het: “Ek is hier tussen leeus, tussen mense wat my wil verskeur. Hulle tande is spiese en pyle”. Dawid se versoek in *Psalms 58:7* is dan: “Ruk hulle tande uit hulle mond uit o God! Slaan dié leeus se slagande uit, Here!” Hierdie intertekstuele isotopie tussen *Job 4:1-11*, *Psalms 57:5*, *Psalms 58:7* en “III Job 4:10, 11” is veelseggend. “Leeus” kan anafories teruggevoer word na die mense wat deur die toorn en woede van God te gronde gaan:

Deur die toorn van God gaan hulle te gronde, deur sy woede gaan hulle tot niet. Hulle is soos leeus, maar hoe ’n leeu ook al brul of grom, as sy tande uitgebreek word, gaan selfs die sterkste leeu dood van die honger en kom sy kleintjies om (*Job 4:9-11*).

Dit hou in dat God, wat in versreël 6 eksplisiet teenwoordig is, die agens van die passiefkonstruksie is. Dus: “die leeu se tande word (deur God) uitgebreek”. God is die oorsaak van dit wat met “die leeu” (die god(de)lose) en met “sy kleintjies” (sy nageslag) gebeur.

Die feit dat die agens nie eksplisiet genoem word nie, maak ’n ander assosiasie met die “leeu se tande” en gevolglik ’n ander interpretasie van “III Job 4:10,11” moontlik. Die passiefkonstruksie is die spil waarom alles draai. De Vries (1981:302) beweer dat die leeu se tande met liefde verbind kan word en verwys in dié verband eksplisiet na *Job 4:10*. In *Kolossense 2:2* word die liefde gesien as ’n band wat saamvoeg. Hierdie

---

3 Al die Bybelverwysings is uit die Nuwe Vertaling (1983). Om moontlike verwarring van gedigitels en Bybeltekste te voorkom, is Bybelverwysings gekursiveer.

liefdesband tussen ouer en kind, die mens en sy naaste, en die mens en God word in “III Job 4:10,11” “uitgebreek”:

die *leeu se tande* (die liefde) word uitgebreek

...

sy *kleintjies* kom om
en (hy) raak verstrooi
tussen *troppe prooi*
tandvleis *God* sy grom

Volgens Van Selms (1982:50) kan “uitgebreek” vertaal word met “op een dwaalspoor geraten, bedrogen uitkomen”. Die gebruik van die passief in versreël 1 veronderstel dat die agens daarvoor verantwoordelik is. In die lig van die titel is die agens dan satan: “die leeu se tande (die liefde) word (deur satan) uitgebreek”. Indien die liefde tot God en vir die naaste die spoor byster raak, kom die mens sleg daarvan af:

sy kleintjies kom om
(hy) raak verstrooi
(God) tandvleis sy grom

“Verstrooi” kan onder andere as uitmekaardryf omskryf word. Dat die mens verstrooid en uitmekaargedryf is, is die gevolg van “die leeu se tande” (die liefde) wat deur satan “uitgebreek” is. Die enigste adjunktiese plekverwysing in dié gedig is “tussen troppe prooi”. Dit word die plek van die handeling. Dié versreël word ook sintakties en fonies uitgehef, en kan apokoinou gelees word. Sodoende word ’n sintaktiese isotopie gevorm tussen versreëls 1 en 5, én 5 en 6:

	v	/	v	/	v	v	/	v	/		
1	die	leeu	se	tande	word	uitgebreek					
	v	/	v	v	/	v	/	/	v	v	/
2	sy	pote	en	naels	laat	hom	in	die	steek		
	v	/	v	v	/						
3	sy	kleintjies	kom	om							
	v	/	v	/							
4	en	raak	verstrooi								
	/	v	/	v	/						
5	tussen	troppe	prooi								
	/	v	/	v	/						
5	tussen	troppe	prooi								
	/	v	/	v	/						
6	tandvleis	God	sy	grom							

Klank organiseer hierdie versreël tot ’n foniese isotopie en amper ál die konsonante verrig ’n isotopievormende funksie: “tussen *troppe prooi*”. Die isotopievormende waarde van die ritme is oor die hele literêre

diskoers versprei, maar dit word vir eers daar gelaat. (Alhoewel versreël 5 apokoinou gelees is, aksentueer die ritme dat dié versreël primêr met versreël 6 'n sintaktiese isotopie vorm.)

Jooste (1989:275) wys op die semantiese verband tussen die begin- en slotreël. Hierdie verband word deur foniese en morfologiese isotopieë ondersteun: *tande tandvleis*. “Tandvleis” word deur middel van begin-relevering en woordsoortelike verandering uitgehef. Dat God die pyn wat met die uitbreek van die tande gepaard gaan, voel, word in “tandvleis” weerspieël. God is ín liefde mét liefde verbind. Die beklemtoning van “tandvleis” is die noodwendige gevolg van die tande wat uitgebreek is. By God is liefde 'n proaktiewe handeling (vergelyk die *handelingswerkwoord* “tandvleis”); by die mens is liefde 'n passiewe onderwerp (vergelyk die *passiewe onderwerp* “die leeu se tande”).

In die lig van die “uitgebreek”(te) liefdesband roep die laaste versreël die Nederlandse idioom *op zijn tandvlees lopen* op: God voel baie arm en ontevrede. Die ontevredenheid eggo in die woord “grom”. Dat God “grom”, maar in liefde by die gebeure betrokke is, selfs toelaat dat die kleintjies omkom, word in “abiose” (*Allotroop*:107)⁴ só verwoord:

God stort in liefde by gevaar
die klein kiewietjie inmekaar
hy verskrik hom in 'n klein hophie
lam en beskerm hom onsigbaar
in 'n geheiligde atrofie

2.2 “V Job 5:23; 6:6”

Versreël 1 van bogenoemde gedig releveer die geykte segswyse *dit ontgeld*. Hierdie uitdrukking word buite die normale gebruikstaal aangewend. *Dit ontgeld* beteken die skuld dra van iets wat 'n ander verbrou het. In die *Van Dale* (1984:722) se verklaring van die woord word veral beklemtoon dat daar geboet moet word vir iets wat “een ander misdaan heeft”: iemand onskuldig moet die skuld dra. Wat die segswyse anormal maak, is dat die spreker in 'n stellige versoek God aansê om onskuldig die skuld te dra. Alhoewel die spreker die onbillikheid en naïwiteit van die versoek besef en in die woord “onskuld” (versreël 4) bepleit, dien die versoek eintlik as skuldbekentenis en vonnisversagting. Die spreker is dus die oorsaak dat God onregverdig moet boet. In “II Ps. 24:1; Job 7:19, 20” word die skuldbekentenis eksplisiet verwoord: “omdat ek sondig is”. Daar bestaan 'n

---

4 Vir *Allotroop*, kyk Cloete (1985).

intergedigtelike semantiese isotopie tussen “V Job 5:23; 6:6” en “II Ps. 24:1; Job 7:19, 20”.

Die vrymoedigheid van die versoek én dat God dit toelaat⁵, lê daarin dat die spreker – ten spyte van sy sonde – vir God *betekenis* en *waarde* het. In “I uitvraoep” (*Allotroop*:34) noem die spreker dat God “met my rekening hou” en “op my bedag” is. Al die versreëls besit ooreenkomstige seemwaarde. Die versoek dat God dit van hom moet ontgeld, word met drie retoriese ja/nee-vraagsinne opgevolg: “het U las van die klippe in die veld (?)”, “maak hulle onskuld saak vir U (?)”, “het die vlekkelose wit van ’n vars eier vir U smaak (?)”. Die betekeniswaarde wat die spreker vir God het, word deur die gebruik van die teenstellende neweskikker “maar” (versreël 2) nie by die “klippe” (versreël 3) en die “eier” (versreël 6) gevind nie. Om in die semeem “klippe” die menslike liggaam, “my” (versreël 1), die spreker te lees, is in die lig van *Job* 6:11-12 nie te vergesog nie: “Het ek nog die krag om dit uit te hou? Kan ek nog geduldig op my einde wag? Is ek dan so sterk soos klip”. “My” en “klippe” vorm ’n semantiese isotopie. Soos die “klippe” en die “eier” het die menslike liggaam vir God geen waarde nie. As Ponelis (1979:611) beweer dat ’n neweskikkende konstruksie ’n geordende geheel en nie ’n sameraapsel van arbitrêre elemente is nie, is dit genoegsame rede om te beweer dat ’n sintaktiese isotopie in die gedig gevorm word. Die teenstellende neweskikker “maar” veronderstel dat twee teenstellende sinsdele saamgevoeg word. In dié lig gesien, word “maar” een keer gebruik, maar drie keer geïmpliseer, en vorm dié woord die kern van die sintaktiese isotopie:

U moet dit van my ontgeld
maar het U las
van die klippe in die veld

U moet dit van my ontgeld
maar ...
maak hulle onskuld saak
vir U

U moet dit van my ontgeld
maar ...
het die vlekkelose
wit van ’n vars eier vir U smaak

---

5 Vergelyk die gedig “job die tweede” (*Allotroop*:47): “u laat my speel / met u”. Die Jobgedigte vorm ’n intergedigtelike semantiese isotopie en vra om saamgelees te word. Dit vind ’n kulminasiepunt in die digbundeltitel *Met die aarde praat* (Cloete, 1992) wat ’n verwysing na *Job* 12:8 is.

Daar is aangedui dat “klippe” met die menslike liggaam verbind kan word, en met “my” ’n semantiese isotopie vorm. Dit impliseer voorts dat ’n sintaktiese isotopie tussen “my”, “klippe” en “hulle” ontstaan. Die anafoor “hulle” kan na die antesedente “my” en “klippe” teruggevoer word:

U (God) moet dit van my (die spreker) ontgeld
maar het U (God) las
van die klippe in die veld

maak hulle (die spreker en klippe) onskuld saak
vir U (God)

“Onskuld” beteken onder andere *skuldeloosheid*. Sodoende vorm “onskuld” met “U” (versreël 1) ’n semantiese isotopie: God moet dit ontgeld, ten spyte van sy skuldeloosheid. Hierdie seemwaarde geld nie vir die spreker en die “klippe” nie. Onskuld kan verder omskryf word as ’n toestand van geen besef van kwaad of goed nie: die spreker doen onbewustelik sonde. Dat die spreker van sy sonde *bewus* is, word in die gedig “II Ps. 24:1; Job 7:19, 20” só verwoord: “omdat ek vir Hom ’n *las* is ... omdat ek *sondig* is”. Ondanks sy sonde is die spreker tog vir God werkbaar: “omdat ek sondig is wil hy met my iets uitrig”. Die gedagte word nie by die “eier” gevind nie; die “eier” is vir God sonder betekenis, want dit is smaakloos.

In “V Job 5:23; 6:6” word die retoriese vraag “Kan ’n mens ooit onskuldig wees in die oë van God?” – wat die opskrif van *Job 4:12-5:27* is – in Cloete-idiolek beantwoord: Nee, ’n mens kan nooit onskuldig wees in die oë van God nie. Ook die radeloosheid van Job – vergelyk die opskrif van *Job 6*: “Ek weet nie meer raad nie” – word deur die spreker opgehef. Dit is belangrike nukleêre seme wat aan die Cloete-oeuvre toegevoeg kan word.

2.3 “II Ps. 24:1; Job 7:19, 20”

Dié gedig begin met ’n verklaring van die diepe afhanklikheid en erkenning van die almag en besitsreg van God: “alles behoort aan die Here”. In “*clotho*” (*Allotroop*:51) word die besitsreg van God in reliëf met Job só verwoord: “ons het geen besitsreg nie hy vat alles weer van job terug” en in *Job 41:2b* so: “Alles onder die hemel behoort aan My”. Die plasing van “liefderyk” in die gedig is tipografies opvallend. Dit beklemtoon die feit dat die liefde bo “alles” gestel word. Die adjektiewiese wyse-adjunk “liefderyk” kan in die literêre diskoers sintagmaties én paradigmatisies gelees word: “liefderyk is Hy met my behep”, “liefderyk ... behep”.

Veral die klank-isotopie tussen “behoort” en “behep” regverdig God se beheptheid met die spreker: die spreker is Gód se eiendom. God se beheptheid met die spreker word deur die wyse-adjunk “liefderyk” gekwalifiseer en in ’n nuwe reliëf geplaas. Behep beteken onder andere “bevange met, lydende aan”: die spreker is in liefde deur God oormeester. Dit hou in dat God met die spreker bemoeienis wil maak. Die ambivalensie van die sememe “liefderyk ... behep” vra om saam met die volgende versreëls uit die gedig “job die tweede” (*Allotroop*:47) gelees te word: “u liefde het twee / kante kan afknou / of in liefde vashou”. Die rede vir God se behepte bemoeienis word in twee redebysinne verskaf: “omdat ek vir Hom ’n las is” en “omdat ek sondig is”. Hierdie redebysinne word deur middel van leemtesplitsing gereleveer en vorm ’n sintaktiese isotopie:

omdat ek vir Hom ’n las is moet Hy my gedurig oppas
omdat ek (vir Hom) sondig is wil Hy met my iets uitrig

’n Paradigmatiese vergelyking modifiseer die “las” as “sondig” (sondelas?). God se beheptheid met die spreker word deur die semantiese isotopie tussen “las” en “sondig” gekwalifiseer. Die sintaksis maak só ’n lesing moontlik:

Hy is liefderyk
met my behep
omdat ek sondig (’n las)
is

Cloete werk hier met vervanging. Die sintaksis het in versreël 1 en 2 nie toegelaat dat “liefderyk” as ’n adjektief gelees kon word nie. In versreël 5 is so ’n lesing wel moontlik. Dat hierdie versreël saam met versreël 6 die spil van “II Ps. 24:1; Job 7:19, 20” vorm, word deur tipografie, herhaling en strategiese posisie gestaaf. God se bemoeienis en beheptheid met die spreker raak soms onuithoudbaar: “as Hy net ’n oomblikkie wil wegkyk en my laat asem skep”.

In die Cloete-oeuvre word die boom-metafoor verskeie kere aangetref. Dié metafoor word hoofsaaklik as *vehicle* met liggaam as *tenor* aangewend. Dit word as gekwes en in pyn voorgestel. Dat pyn ’n klasseem van Job en die spreker vorm, kan in talle gedigte aangetoon word. Cloete gebruik die boom-metafoor in “kunstenaar” (*Allotroop*:38) só:

dis die doen van God wat formeer
om om te keer
sy instrumente maak almal seer

Hy kap my boom met sy byl
Hy gee aan my hout styl
met beitel en skreinende vyl

In bostaande gedig is God die kunstenaar wat die spreker se liggaam pynlik “formeer” – vergelyk die gedig “job die tweede”: “my gaan u rateltaai / nog om u pinkie pynlik draai” en *Job 10:8*: “U hande het my geformeer en my gemaak, heeltemal rondom; en u vernietig my”. Daar bestaan ’n intertekstuele isotopie tussen “kunstenaar”, “job die tweede”, *Job 10:8* en “IV Job 13:28; 14:7 e.v.” In laasgenoemde gedig word die boom-paradigma voortgesit. Die “boom” is gekwes, maar met ekstern gestimuleerde groeimoontlikhede wat deur God geïnisieer word: “vir ’n afgekapte boom is daar nog hoop / die grond waarin dit staan / kan weer tot hout en blaar uitloop”.

Die groeimoontlikhede word deur ’n foniese isotopie tot stand gebring: “boom ... hoop ... uitloop”. Hierdie foniese isotopie het belangrike semantiese implikasies. Alhoewel die “afgekapte boom” as inwendig transitief voorgestel word, is dit afhanklik van “die grond waarin dit staan” om “tot hout en blaar” uit te loop. Volgens De Vries (1981:155) kan grond met die siel geassosieer word. Dit beteken dat die siel die “hoop” van ’n nuwe (tweede) lewe daarstel. In *Jesaja 11* is dit God wat in boom-metaforiek ’n nuwe begin maak. Die boom-metafoor is ’n aanduiding van die religieuse geworteldheid van Job én die spreker. *Religieuse geworteldheid* is ’n nukleêre seem van Job en die spreker.

Soos in “V Job 5:23; 6:6” verrig die teenstellende neweskikker “maar” ’n belangrike funksie. Volgens Jooste (1989:279) word die hoopvolle beeld van die boom deur die voegwoord “maar” teëstellend met die verganklikheid van die mens vergelyk. Hierdie neweskikker impliseer dat daar vir die mens oënskynlik geen hoop is nie. Die kontrasterende funksie van “maar” word deur “dít” verder beklemtoon en sodoende saam gereleveer. Die wit spasie in versreël 4 en die akuutaksent verhoog die demonstratiewe karakter van “dít”. Dit beklemtoon voorts die verontwaardiging van die spreker. Die “boom” word ’n kans gebied, maar dié kans word van die mens ontnem:

maar dít ’n mens wat vergaan
’n iets wat langsaam verrot
sy vel ’n stuk klere aan
sy liggaam gevreet deur ’n mot

As die lekseem *vergaan* die seemwaarde van ophou om te bestaan aanneem, maar ook dié van vrot word, sleg word, ontbind, maak hierdie kontekstuele seemwaardes ’n paradigmatische vergelyking met “verrot” moontlik (vergelyk die volgende versreëls in die gedig “2 in memoriam

lenie” (*Allotroop*:101): “ek gaan jou binnekort ontbind / uit jousef”). Die lekseem *verrot* beteken “tot ontbinding oorgaan, sedelik agteruitgaan”. “(V)ergaan” en “verrot” vorm ’n belangrike semantiese isotopie wat fonies-morfologies ondersteun word: *vergaan* x *verrot*. Hierdie oënskynlike hopeloosheid van die mens se liggaamlike situasie word deur “’n iets” opgehef. Paradigmaties word “’n iets” gespesifiseer: “’n iets ... sy vel ... sy liggaam”. Selfs die aftakelingswerkwoorde is tot ’n foniese isotopie saamgevoeg:

vergaan
verrot
gevreet

Die ontbinding van die liggaam word deur die gebondenheid van die taal en die gebondenheid aan Job – maar veral aan God – opgehef. Die mens se (geestelike) groeimoontlikhede – in teenstelling met die boom – is intern gesitueer en liggaamlike aftakeling, wat met pyn gepaard gaan, stimuleer hierdie groeimoontlikhede. Cloete (1988) verwoord dit só: “Die Christelike pyn maak immers nie dood nie, maar skep lewe”. ’n Oënskynlik hopelose situasie is vir die spreker in “IV Job 13:28; 14:7 e.v.” slegs ’n liggaamlike aangeleentheid. Die “V Gen. 32:22-32”-gedig (*Idiolek*:75) stel dit só: “Ons begryp eintlik deur ons liggaam”.

2.4 “IV Job 26:14”

Hierdie gedig begin, soos “III Job 4:10, 11”, met ’n agenslose passief-konstruksie: “daar word sonder lense neergekyk”. Hierdie agensweglating illustreer terselfdertyd die onsigbaarheid en almag van God. Dit is veral die wyse van neerkyk wat gereleveer word: God kyk *sonder lense* neer. Die *lens* is ’n hulpmiddel om die kyk-proses te vergemaklik en in sommige gevalle moontlik te maak, maar lense word nie deur God benodig nie. Die lekseem *lens* kan die deel van die oog aandui waardeur beelde op die netvlies ontstaan. ’n Mens is afhanklik van hierdie lens om te kan sien, en “sonder lense” is die mens ’n blinde. God nie.

Die semeen *neergekyk* is semanties meerduidelik en dui onder andere aan dat die agens (God) na benede kyk. Pretorius (1989:161) noem dat “neerkyk” (in verbinding met “op”) die figuurlike betekenis van minag aanneem. Albei kontekstuele semeen word geaktiveer: “daar word ... neergekyk” en “daar word ... neergekyk op ons”. “(N)eer(ge)kyk” illustreer iets van die almag van God en die nietigheid van die mens. Die ruimte waarop God neerkyk, word in versreël 2 aangedui en gespesifiseer:

daar word sonder lense neergekyk
op ons wit paddastoelkoepels

De Vries (1981:322) verbind *paddastoel* onder andere met die kortstondige, die verbygaande. Die verganklikheid en onvermoë van die mens wat deur sy afhanklikheid van “lense” gesuggereer word, lê in *paddastoel* opgesluit. Dit word belangrike nukleêre seme van Job en die spreker. Volgens De Vries (1981:143) bevat *koepels* die seemwaarde van hoop. Dié gedagte lê ’n semantiese verband, wat ’n semantiese isotopie tot gevolg het, met “IV Job 13:28; 14:7 e.v.”. Die samestelling “*paddastoelkoepels*” word voorts deur die adjektief “wit” gekwalifiseer. Dit beklemtoon die *hoop* wat daar vir die *verganklike* Job en die spreker bestaan. Indien versreëls 2 en 3 paradigmatis vergelyk word, kan die semantiese waarde van “*paddastoelkoepels*” nog verder verruim word:

op ons wit paddastoelkoepels
in die skoon   lug   van die kaal woestyne

Om in die semeen *paddastoelkoepels* paddastoelwolke raak te lees, is vanweë die semanties verwante ekwivalent “lug” nie onmoontlik nie. Volgens Van der Walt (1987:227) behou die gedig veral die betekenis-konnotasie van *Job* 26:9: “Hy bedek sy troon, Hy sprei wolke daaroor uit”. As God dan ruimtelik in die Hemel gesitueer is – vergelyk “neergekyk” – kan paddastoelwolk as buffer dien en verhinder dat die mens opkyk of “áf loer” (versreël 4) en God sien, ten spyte van die “skoon lug”.

Die betreklike voornaamwoord “waarmee” (versreël 4) wat deur sy plasing in die sinsaanvang gereleveer word, het ’n relatiewe funksie. Hierdie betreklike konstruksie kan na die antesedent “lense” teruggevoer word. Dit hou in dat die mens *met* “lense” kyk. Op dié manier vorm die antesedent “lense” en die betreklike voornaamwoord “waarmee” ’n anaforiese ketting: ’n sintaktiese isotopie. Die semantiese implikasie hieraan verbonde is dat die betreklike bysin oor die antesedent “lense” handel.

waarmee (mèt lense) ons áf loer
áf in die leegte fyn
en diep en soek
ver vurig donker en klein
na wat Hy fluisterend doen

Alhoewel die lens die sigafstand verruim, lê daar tog ’n beperktheid hierin opgesluit. Hierdie beperktheid word vanweë die “sonder lense” nie by God gevind nie. “(S)onder lense” funksioneer – paradoksaal – as ’n kode van volkome waarneming. Die onvolkomenheid van waarneming met lense blyk uit die woorde “loer” (versreël 4) en “soek” (versreël 6) wat in ’n foniese isotopie gebind is: “loer” x “soek”. In dié lig gesien, is die vraag wat in die motto van die gedig “Antwoorde aan Job” (*Idiolek*:93-94)

gevra word, sinvol: “Vierde vers Job tien: Kyk U met die oë van ’n mens? Sien U dinge soos ’n mens hulle sien?” Nee, sê die gedig, God kyk nie met die oë van die mens nie, en God sien nie dinge soos die mens hulle sien nie.

Die lekseem *loer* beteken onder andere “skerp oplet, kyk”. Hierdie beskrywing van loer in kombinasie met die rigtingadjunk “áf” regverdig ’n paradigmatische vergelyking met “neergekyk”. Albei sememe neem die kontekstuele seemwaarde van af-kyk. Die verskil is daarin geleë dat “neer(ge)kyk” en “áf loer” die almag van God en die nietigheid van die Job en die spreker uitbeeld. Die almag van God en die nietigheid van die mens is belangrike nukleêre seme van Job en die spreker. Loer kan ook die seemwaarde van “skelm kyk” aanneem.

Indien “loer” met “leegte” vergelyk word, kan die idioom “wie loer, kry niks” daarin raakgelees word. So ’n leesmodus wys die beperktheid van *mét* “lense kyk” uit. Hierdie woorde is in ’n foniese isotopie gebind: “loer” “leegte”. Die noodsaaklikheid van hulpmiddels en die begrensdeheid van die menslike oog word in “Neem jou oë saam” (*Idiolek:39*) só verwoord:

siener, vat net jou visier ...
 neem jou oë, bril, ander fokale
 hulp, verkykers, teleskope
 en dergelike saam ...
 ...
 ... So ver die oog kan teiken
 word lewe geskiet.

As die afstand van die teiken in “IV Job 26:14” soos volg gekwalifiseer word: “áf ... áf ... leegte ... diep ... ver vurig donker en klein”, dan is dié teiken God: “waarmee (*mét* ‘lense’) ons ... loer ... na wat Hy fluisterend doen”. Die polisindetiese aanwending van die neweskikkende voegwoord “en” beklemtoon die onvermoë van die spreker om ten volle te sien en te verstaan:

... fyn
 en diep en klein
 ver vurig donker en klein
 na wat Hy fluisterend doen

Al wat die spreker kan sien, is dat dit “ver vurig donker en klein” is. Hierdie woorde dui aan dat *mét* “lense” kyk as ’n kode van *onvolkome* waarneming funksioneer. Die antwoord op die vraag: “Maar die volle krag van sy daad, wie kan dit verstaan?” (*Job 26:14b*) lê indirek in versreëls 4-8 opgesluit: Job en die spreker verstaan nie die volle krag van God se daad nie. “IV Job 26:14” wentel hoofsaaklik rondom die

almag en grootheid van God se daade teenoor die onvermoë van die spreker om dit te verstaan.

3. Slot

Die teorie van die strukturele semantiek het in die transkripsie- en frasegedigte van Job in *Idiolek* belangrike nukleêre en kontekstuele seme, klasseme en isotopieë uitgewys wat parameters is van die Job:Cloete-diskoers. Dié gesprek is ook wyer gevoer as die *Idiolek*-digbundel en 'n verskeidenheid ander Cloete-tekste is ter toeligtig gebruik. Sodoende is die toepassing van die strukturele semantiek verruim en het dié teorie aangetoon dat dit binne digbundel- en oeuerverband heuristiese leiding verskaf.

Bibliografie

- Adriaens, M. 1978. *Structuralisme, poëतिक en narrativiteit*. Leuven : Acco.
- Beukes, M.P. 1989. *Vooropstelling, kohesie en koherensie in die poësie van T.T. Cloete*. Potchefstroom : PU vir CHO. (M.A.-verhandeling.)
- Britz, E.C. 1982. Die juiste slotsom oor die Eybersgedig? *Standpunte*, 35(3):76-80.
- Britz, E.C. 1984. Nogeens dié sagte woord wat kryds soos 'n raaf. *Standpunte*, 37(3):51-53.
- BYBEL. 1983. Nuwe vertaling. Kaapstad : Bybelgenootskap van Suid-Afrika.
- Cloete, T.T. 1982. *Hoe om 'n gedig te ontleed*. Pretoria : Academica.
- Cloete, T.T. 1984. *Wat is literatuur?* Potchefstroom : PU vir CHO. (Wetenskaplike bydraes van die PU vir CHO, reeks A: nr. 50.)
- Cloete, T.T. 1985. *Allotroop*. Kaapstad : Tafelberg.
- Cloete, T.T. 1986. *Idiolek*. Kaapstad : Tafelberg.
- Cloete, T.T. 1988. *Die boek wat laaste uitgepak word: oor die Bybel en die Afrikaanse digkuns*. (Lesing gelewer in Julie op uitnodiging van die C.B. Powell-Bybelsentrum, UNISA.) Pretoria. (Ongepubliseerde notas.)
- Cloete, T.T. 1992. *Met die aarde praat*. Kaapstad : Tafelberg.
- Conradie, P.J.J. 1982. Kritiek op D.J. Hugo se "Slotsom oor 'n Eybersgedig". *Standpunte*, 35(6):38-40.
- De Tollenaere, F. & Persijn, A.J. 1984. *Van Dale: nieuw handwoordenboek der Nederlandse taal*. Utrecht : Van Dale.
- De Vries, A. 1981. *Dictionary of symbols and imagery*. Amsterdam : North-Holland.
- Du Plooy, H. 1993. Seem. In: Cloete, T.T. (red.) *Literêre terme en teorieë*. Pretoria : HAUM-Literêr. p. 466-467.
- Eco, U. 1979. *The role of the reader: explorations in the semiotics of texts*. London : Hutchinson.
- Eco, U. 1984. *Semiotics and the philosophy of language*. London : Macmillan.
- Engelbrecht, E. 1983. Struktureel-semantiese teksanalise van Aucamp se "n Bruidsbed vir tant Nonnie". Bloemfontein : UOVS. (M.A.-verhandeling.)
- Engelbrecht, E. 1986. "Bitter lig": 'n struktureel-semantiese analise. In: Senekal, J. (red.) *Teks-leser-konteks: gedigte ontleed volgens eietydse metodes*. Johannesburg : Perskor. p. 135-165.
- Greimas, A.J. 1983. *Structural semantics: an attempt at a method*. Lincoln : University of Nebraska.

- Greimas, A.J. & Courtés, J. 1982. *Semiotics and language: an analytical dictionary*. Bloomington : Indiana University.
- Hugo, D. 1981. Slotsom oor 'n Eybersgedig. *Standpunte*, 34(6):10-14.
- Jespersen, O. 1924. *The philosophy of grammar*. London : Allen & Unwin.
- Jooste, E. 1989. *Idiolek van T.T. Cloete: vers, sin en Woord in jukstaposisie*. Potchefstroom: PU vir CHO. (D.Litt.-proefskrif.)
- Louw, N.P. van Wyk. 1970. Oor eie werk en probleme. In: Louw, N.P. van Wyk. *Versamelde prosa I*. Kaapstad : Tafelberg. p. 531-587.
- Ponelis, F.A. 1979. *Afrikaanse sintaksis*. Pretoria : Van Schaik.
- Pretorius, R. 1989. Job se gefluister in die poësie van T.T. Cloete. In: Gilfillan, R. & De Vries, A. (reds.) *Op die wyse van die taal: huldigingsbundel ter geleentheid van prof. Merwe Scholtz se 65ste verjaarsdag, 18 Julie 1989*. Kaapstad : Vlaeberg. p. 153-168.
- Reinert, O. (e.a.) 1999. A collaborative and open spatial structure service component based on structural computing. *Arhus: Technical Report AUE-CS-99-04*. p. 18-20.
- Schleifer, R. 1987. *A.J. Greimas and the nature of meaning: linguistics, semiotics and discourse theory*. London : Croom Helm.
- Scholes, R. 1974. *Structuralism in literature: an introduction*. New Haven : Yale University.
- Senekal, J. & Engelbrecht, E. 1986. Terme. In: Senekal, J. (red.) *Teks-leser-konteks: gedigte ontleed volgens eietydse metodes*. Johannesburg : Perskor. p. 166-174.
- Van Dale
kyk De Tollenaere & Persijn
- Van der Walt, M.J. 1987. *Die verwerking van Bybelse materiaal in die poësie van T.T. Cloete*. Pretoria : UNISA. (M.A.-verhandeling.)
- Van Gorp, H., Ghesquiere, R., Delabastita, D. & Flamend, J. 1991. *Lexicon van literaire termen: stromingen en genres, teoretiese begrippe, retoriese procédés en stylfiguren*. Groningen : Wolters-Noordhoff.
- Van Selms, A. 1982. *De prediking van het Oude Testament: Job I*. Nijkerk : Callenbach.
- Van Zyl, I. 1983. Slotsom oor 'n Eybersgedig? *Standpunte*, 36(6):14-19.

Kernbegrippe:

diskoers Job en Cloete
isotopie
klasseem
seem
semeem

Key concepts:

classeme
discourse Job and Cloete
isotopy
seme
sememe

